

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Knygos muziejus tarp sena ir nauja

Anotacija. Straipsnyje svarstomi tradicinio ir modernaus muziejaus klausimai, nagrinėjama dabartinė Europos knygų muziejų situacija, kai naujo, modernaus, dalyvaujamojo muziejaus reikmė susiduria su įprastinio akademinio pobūdžio knygų muziejų tradicija. Pateikiama persitvarkančių ir nelabai vykusių knygų muziejų praktikos pavyzdžių, aptariama Lietuvos muziejų padėtis, mąstant, ko galėtume pasimokyti ne tik iš knygų, bet ir iš kitų įvairaus profilio užsienio muziejų, kuriuose eksponuojama daug rankraštinio ir spausdintinio paveldo. Ši patirtis galėtų būti pravarti kuriant knygų muziejų Lietuvoje.

Esminiai žodžiai: knygų muziejus; tradicinis muziejus; modernusis muziejus; dalyvaujamasis muziejus.

Knygos muziejai tokie, kaip juos mes supratame dabar, pradėjo rasti XIX a. antroje pusėje. Tai buvo laikas, kai daugumoje Europos didžiųjų bibliotekų dėl sukauptų knygų gausos specialiai imta atskirti skaitymo (skaityklų) ir saugojimo (knygų saugyklų) erdves. Radosi natūralus noras eksponuoti pirmąsias spausdintas knygas, kurios nuo tuo metu išleidžiamųjų jau smarkiai skyrėsi. Pirmuoju muziejumi, išsamiai pristatančiu knygos istoriją, priimta laikyti 1877 m. Antverpene įkurtą Planteno-Moretų (Museum Plantin-Moretus) spaudos muziejų. Leipcige 1884 m. duris atvėrė Vokiečių knygos ir rašto muziejus, tebeveikiantis iki mūsų dienų, 1900 m. – Gutenbergo knygos muziejus Maince. Vėliau knygos muziejai ėmė sparčiai steigis įvairiose šalyse – XX a. antroje pusėje Europoje jų buvo priskaičiuojama šimtai.

Knygos teoretikai visus XX amžiuje veikusius ir iki šiol tebeveikiančius knygų muziejus skirsto į dvi grupes: universaliuosius ir specializuotuosius. Pirmosios grupės knygų muziejų tikslas – ekspozicijomis ir parodomis išsamiai atspindėti visuotinę knygos ir spaudos istoriją (knygos kūrimo, leidybos, spausdinimo, platinimo ir kitus procesus). Antrosios grupės knygų muziejai tenkinasi vienos kurios knygininkystės šakos raidos perteikimu. Tarkim, įvairiose šalyse yra spaudos (spausdinimo) muziejų, nemažai yra knygrišystės, popierininkystės, knygos meno ir panašių muziejų.

Natūralu, kad per ilgą veiklos laiką keitėsi knygų muziejų profilis, jų uždaviniai ir funkcijos. Visa tai priklauso nuo įvairių krašto, valstybės, kultūros, visuomenės, politikos ir kitokių aplinkybių, pagaliau – nuo bendrųjų kultūros slinkčių, vadybos politikos, meno stilių ir madų, ir pan., kitaip tariant, knygų muziejų kūrimosi ir veiklos procesus, kaip ir apskritai muziejininkystę, lemia politinės, kultūrinės ir visuomeninės aplinkybės. Vis dėlto įdomu, kaip knygų muziejus atrodo šiandien, baigiantis XXI amžiaus antrajam dešimtmečiui, kai Europoje ir pasaulyje įvyko esminių muziejininkystės poslinkių, kai naujoji visuomenės Z karta natūraliai nebe-

gali priimti seniai, prieš kelis dešimtmečius, parengtų ekspozicijų ar parodų ir nori (pageidauja) naujų, kitoniškų¹.

Specialesnio dėmesio knygos muziejų temai Lietuvoje stokojama, šios temos istoriografija kukli, ji autorės jau apžvelgta kitame straipsnyje [2], todėl čia nebebus kartojama. Šiame straipsnyje bus bandoma šiek tiek praskleisti Europoje veikiančių knygos muziejų vaizdą, pasvarstyti, ar Europos knygos muziejai atliepia bendrąsias moderniosios muziejinkystės tendencijas, ar noriai tai daro ir keičiasi, ko galime pasimokyti ne tik iš knygos muziejų, bet ir iš kitų įvairaus profilio įvairiose šalyse veikiančių muziejų, kuriuose eksponuojama daug rankraštinių ir spausdintinio paveldo. Bus remiamasi tais muziejais, kuriuose straipsnio autorei teko lankytis – tiesioginiai empiriniai stebėjimo duomenys šiuo atveju bus pagrindinis straipsnio šaltinis, žinoma, papildytas įvairia kitokia teorinio ar praktinio pobūdžio informacija.

Tradicinis versus modernus muziejus – kas tai? Pastaruoju metu pasaulio muziejų gyvenime įvyko ir toliau tebevyksta nemažų pokyčių – keičiasi muziejų veiklos akcentai. Be istoriškai susiformavusių šių institucijų funkcijų (rinkti, saugoti kultūros paveldą, jį tirti ir taip komunkuoti kultūrinę atmintį), radosi nauja funkcija – pačiai institucijai aktyviai imtis komunikavimo iniciatyvų. Įsivyravo nuostata, kad naujojo muziejaus veikla turėtų būti grindžiama visuomenės bendruomeniškumo, socialinės atsakomybės idėjomis. Tokio naujojo (moderniojo) muziejaus esmė – pakitęs visuomenės ir paveldo santykis. Naujajame muziejuje pabrėžiamas dialoginis dabarties ir praeities ryšys, tad lankytojas, užuot įprastai pasyviai stebėjęs muziejaus ekspozicijas, pats tampa aktyviu komunikacijos dalyviu. Tai vadinamasis dalyvaujamas muziejus, apibrėžiamas kaip „ne į objektus, bet į lankytojus orientuotas muziejus, kuriame lankosi ir dalijasi patirtimi kūrybiški ir bendruomeniški lankytojai“ [8, 14], tai „aukštesnė interaktyvaus dialogo (sąveikos) tarp muziejų ir lankytojų forma, pasireiškianti kuriamo turinio, idėjų bendraautoryste“ [8, 52]. Tradicinio ir modernaus muziejaus skirtumus vaizdžiai yra nusakęs Rimvydas Laužikas: „XIX–XX a. muziejus – tai mokslo rinkinys, orientuotas į kolekcionavimą, kaupimą ir išsaugojimą, o šiuolaikiniam muziejui svarbiausia komunikacija. Pasikeitęs pagrindinis akcentas. Kita vertus, šiuolaikinio muziejaus sukauptas rinkinys – tai kapitalas, kuriuo remiantis tik ir gali vykti ši komunikacija. Jei nėra autentiškų eksponatų rinkinio, tikrų daiktų, – nebus ką komunkuoti. Bet galutinis tikslas – ne pats rinkinys, o gebėjimas ugdyti visuomenę, dirbant su įvairiomis bendruomenėmis joms suprantamu stiliumi, priemonėmis ir kalba, suvokiant kartų skirtumus, naudojant skirtingas – realias ir skaitmenines – priemones.“ [9, 1]. Muziejaus modernumo lygis priklauso dar ir nuo to, kokia visuomenės karta jį kuria. Dabar dažnai „dauguma kultūros politiką lemiančių institucijų, tarp jų ir muziejų vadovų bei kuratorių priklauso industrinės visuomenės X kartai. Jų kuriami paveldo komunikacijos produktai yra orientuoti į tų pačių kartų lankytojų poreikius. Tačiau Y ir ypač Z kartų lankytojai yra užaugę visiškai kitoje aplinkoje, kuri suformavo kitokią informacinę elgseną, todėl tokie lankytojai W bei X kartos kuriamų komunikacijos pranešimų neretai nesuvokia“ – teigia Ignas Kapleris [8, 68]. Čia priminsime, kad Lietuvoje X karta priimta laikyti 1945–1995 m. gimusius asmenis, kuriems informacinių komunikacijos technologijų teko išmokti individualiai, asmeniškai persikvalifikuojant ir pan.; Y karta priimta laikyti 1995–2005 m. gimusiuosius, kai kompiuterizacijos lygis pakilo ir jų paauglystės metais jau buvo kompiuterių, o Z karta – po 2005 m. gimusiuosius, kai daugiau nei pusė visų Lietuvos namų ūkių jau turėjo kompiuterius ir internetą [10, 125–126].

1 Ieva Šukytė, recenzuodama Lietuvos nacionaliniame muziejuje eksponuotą Vytauto Augustino fotografijų parodą, klausia: „kodėl nesistengta šių fotografijų pateikti conceptualiau? Kodėl jos eksponuojamos tik kaip istorijos šaltinių rinkinys? <...> Atrodo, LNM per daug pasitiki nuolatiniais lankytojais ir pernelyg nesistengia sudominti ir pritraukti jaunesnių žiūrovų“. Žr. [13].

Ar atsinaujinusių, modernių muziejų jau turime Lietuvoje? Štai kaip savo patirtį, apsilankius kai kuriuose šiandienos Lietuvos muziejuose, kiek ironiškai yra aprašęs Vaidas Jauniškis: „klausiu: ar yra kur nors pasaulyje (na, gerai – ES) nuobodesnių muziejų už Lietuvos? Tikriausiai. Bet tai nepanaikina lietuviškojo nuobodulio. Muziejus jau pats savaime ne itin pulsuoja gyvybe, nes jame laikomos mumijos ar mumifikuoti dokumentai, paveikslai, ginklai ir kiti eksponatai. Bet ar tikrai neįmanoma jų bent trumpam atgaivinti, kad jie dar sykį sušoktų savo šokį, pasiūlytų trumpam nusikelti į tą neolito zoną, kada stabas buvo svarbus ir reikalingas, papasakotų, ar tikrai dailininkas žiovaudamas piešė šį akademizmo šedevrą, nuo kurio ir mane ima žiovulus. Ne, dažniausiai sako muziejininkai, neįmanoma, nes muziejus yra sukurtas vertingiems daiktams saugoti, o ne vartoti. Kaip banko seifas. Ir eksponatus liesti galima tik akimis, tytomis ir iš pagarbaus atstumo. Antraip atgis mumija salės kampe ir suteiks informacijos, ko dar negalima daryti.“ [7].

Vis dėlto turėtume pasakyti, kad Lietuvos muziejai seka pasaulio muziejų kaitos tendencijas ir patys mėgina keistis. Ypač tai ryšku naujai atidarytuose muziejuose. 2018 m. duris atvėrusio moderniojo meno muziejaus „MO“, itin akcentuojančio savo, kaip dalyvaujamojo muziejaus, funkciją, edukatorė Ieva Rekštytė-Matuliauskė teigia: „Šiuolaikiško, progresyvaus muziejaus esmė – savo lankytojiui pasiūlyti ne tik sienas su eksponatais, bet, visų svarbiausia, padėti atrasti ir užmegzti savo ryšį su jais. Kitaip tariant, aktyvuoti apsilankiusiojo žvilgsnį, jog šis taptų susidomėjusiu, kritišku.“ [6]. Šis muziejus jau spėjo išpopuliarėti ir dėl tokios savo veiklos, ir dėl kitų įdomių savo iniciatyvų.

Reikmę nuolat ieškoti dar neišnaudotų naujų eksponavimo ir kitokios veiklos būdų suprantama ir apie tai kalba ne tik naujai kuriami, bet ir tokie seniai pripažinti ir populiarūs Europos muziejai kaip kad Viktorijos ir Alberto muziejus Londone. Jo kuratorius Alexas Flowersas sako: „Jei galvosime, kad paties Viktorijos ir Alberto muziejaus prekės ženklas mums pakanka pritraukti lankytojus – aptingsime. Tie prekės ženklai, kurie sau leidžia nebegalvoti apie inovacijas, praranda lankytojus. Mes žinome, kad dalis žmonių ateina tiesiog dėl to, kad pasakytų draugams, kad ir aš čia buvau – bet tai duoda mums puikią galimybę pasiekti tuos žmones ir padaryti jų apsilankymą prasmingą. <...> Muziejus yra vieta, kurioje lankaisi su kitais žmonėmis, su draugais, šeima, su tais, kurių nepažįsti, bet gali pasidalinti patirtimi – tai ne tas pats kaip naršyti internete. <...> Technologijos veikia kaip labai galingas įrankis, leidžiantis žmonėms pasiekti meno kūrinius per kompiuterius ar mobiliuosius telefonus, jie gauna daugiau galimybių pamatyti meno ir kultūros dalykus. Bet tai, kad kažką pamatai ekrane, nepakeičia patirties, kai iš tikrųjų eini į muziejų ar galeriją, o ją papildo, leidžia pasirošti dar prieš einant arba permąstyti savo patirtį grįžus. Buvimas muziejuje vis dar yra labai ypatinga patirtis, nes gali patirti meno mastą, kartais gali paliesti meno kūrinius.“ [15]. Į šias nuostatas priversti atsižvelgti ir knygos muziejai. Pasižvalgykime po juos.

Šiandienos knygos muziejai. Vienas pačių tradiciškiausių – Polocke įsikūręs Baltarusijos spaudos muziejus, dažnai vadinamas tiesiog Pranciškaus Skorinos muziejumi (LDK spaudos pradininkas P. Skorina kilęs iš Polocko) – didelis, itin išsamiai atskleidžiantis Baltarusijos spaudos istoriją. Muziejuje, 1990 m. įkurtame XVIII a. vienuolyno pastate, parengtos rašto, popieriaus ir kitų rašymo medžiagų, rankraštinės knygos raidos ekspozicijos, rodomas spaudos radimasis LDK ir P. Skorinos veikla, spausdintinės kirilinės knygos istorija, spaustuvių produkcija, pristatytos baltarusių kultūrai svarbios asmenybės (Simonas Budnas, Petras Mstislavietis, Meletijus Smotrickis ir kt.). Plačiai atskleista XIX–XX a. knygų ir periodikos leidyba, eksponuojama to meto poligrafinė technika. Atskira ekspozicija skirta XX–XXI a. knygos menui. Kokių nors technologinių naujovių muziejuje nėra, tai visiškai įprastinėmis, XX a. antros pusės knygos

muziejams būdingomis priemonėmis sukurtas muziejus, nors informacine prasme jis išsamus ir įdomus.

Gutenbergio muziejus (šrifto ir spaudos muziejus) Maince – vienas seniausių knygos muziejų pasaulyje, įkurtas 1900 m. Mainco miestiečių. Mat, kaip tik tuo metu Vakarų civilizacija minėjo Johanno Gutenbergio pusės tūkstantmečio jubiliejų. Vokiečiams, o ypač J. Gutenbergio gimtojo Mainco miestiečiams, garbės reikalas buvo turėti savo iškilaus bendrapiliečio muziejų: buvo pradėta rinkti eksponatus, supirkinėti senąsias knygas. Daug spausdinimo technikos pavyzdžių muziejui dar tik pradėdant gyvuoti padovanojo įvairūs asmenys. Taip buvo suformuotos pagrindinės muziejaus kolekcijos (senųjų leidinių, spaudos technikos pavyzdžių ir kt.). Ypač muziejus išpopuliarėjo, kai 1978 m. aukcione įsigijo Gutenbergio 42 eilučių Biblijos originalą (vadinamąjį Shuckburgho egzempliorių) už tiems laikams rekordinę 1,8 mln. dolerių kainą. Dabar tai labai plataus profilio muziejus, sukaupęs gausų įvairių amžių spaudos technikos rinkinį, išsamių popieriaus, knygos meno, ekslibrisų, smulkiosios spaudos, periodikos, vaikiškų knygų kolekcijų, išsamų viso pasaulio įvairių kultūrų rašto pavyzdžių rinkinį. Muziejaus tikslas – atspindėti pasaulio spaudos istoriją. Kartu čia veikia ir dar 1900 m. įkurta bibliofilų organizacija – Tarptautinė Gutenbergio draugija, nuo 1925 m. iki dabar leidžianti tęstinį mokslinį knygotyros leidinį *Gutenberg Yearbook*. Taigi, Gutenbergio muziejus – ir mokslo tyrimo institutas, savo veiklą kreipiantis į senosios knygos ir raštijos tyrimus.

Muziejus savo moto pasirinko Umberto Eco žodžius: „Norėdami pamatyti spausdintinės knygos lopšį, tiesiu taikymu skubėkite į Maincą, Gutenbergio muziejų. Bibliofilams ir knygų mėgėjams tai tartum piligriminė kelionė į Jeruzalę ar Meką“ [5, 3]. Muziejaus buklete ambicingai teigiama, kad lankydamiesi Gutenbergio muziejuje jūs naujai galėsite pažinti estetiką, laiką, ekonomiką, komunikaciją, technologijas [5, 2]. Šiame trumpame posakyje – muziejaus koncepcijos esmė, bet ar tikrai muziejaus lankytojas naujai pažįsta estetinius dalykus, laiko bėgsimą, ekonomikos įvairenybes, komunikaciją ir technologijas? Jeigu žiūrėsime labai apibendrintai, tuomet taip: per išsamias Europos knygos raidos (raštijos, inkunabulų, Baroko, Švietimo, Romantizmo epochų knygų, periodikos ir pan.), taip pat kinų, korėjiečių, japonų, islamo knygos istorijos ekspozicijas, darančias lankytojų tikrai didelį įspūdį, pro lankytojo akis praplaukia visa įvairialypė, gausiais eksponatais prisodrinta pasaulio spaudos istorija. Muziejaus stenduose – originalūs senieji leidiniai, spaudos technika, knygrišystės reikmenys ir kitokie eksponatai. Naujų interaktyvių technologijų beveik nėra. Bet ar lankytojas visa tai pažįsta naujai, t. y. kitoniškai, nei galėjo tikėtis? Tikrai ne. Neatrodo, kad visas muziejus orientuotas į lankytoją, t. y. eksponatai eina pas lankytoją, o ne atvirkščiai – lankytojas jų geidžia. Eksponatų lankytojas ištroškęs, tad naujovių trūkumą muziejui linkęs atleisti. Lankytojas užganėdintas didingo tradiciškai pateikto pasaulio spaudos vaizdo. Taigi galėtume tvirtinti, kad Gutenbergio muziejus – didžiulis knygos istorijos kompleksas – išlieka labai tradicinis, jam tiktų toks apibūdinimas: viskas tradiciška, bet įspūdinga. Vis dėlto didesnio dėmesio ne eksponatams, o lankytojams jame norėtusi daugiau.

Karališkosios Alberto I bibliotekos Briuselyje, garsėjančios gausiais senųjų rankraščių ir senųjų knygų turtais, knygos ir rašto muziejuje „Librarium“, įkurtame 1970-ais, o atnaujintame 2010-ais metais, interaktyvumo ganėtinai daug: čia ir atskira patalpa vaizdams, ir nemažai interaktyvaus „pasižvalgymo“ į įvairius objektus, interaktyvių žemėlapių bei kitokių naujovių. Čia rasime ir trimačių paveikslų, kai, pavyzdžiui, pirmąjį jaunuolio atvaizdas prieš mūsų akis pasikeičia į šiandienos jaunojo skaitytojo vaizdą. Tik neaiški tokio paveikslo funkcija – ji iliustracinė ar edukacinė, kam ji skirta – suaugusiems ar vaikams? Neapleidžia įspūdis, kad jau dabar šiame technologiškai atnaujintame muziejuje daug kas pasenę (gal trimačiai objektai prieš dešimtmetį dar buvo laikomi kaip itin paveikūs?). Šiame turtingos bibliotekos turtingame muziejuje nėra galimybės reikštis autentikai – jame viskas už stiklo. Tarkim, ekspozicija su atkurta

bibliofilo kambario aplinka, auksu spindinčiais bibliofilinių knygų kraštais gal iš pirmo žvilgsnio ir daro įspūdį, bet jis lieka iliustracinis, kaip ekrane. Ir tada nenorom prisimeni, kad Kazio Varnelio namų-muziejaus bibliotekoje Vilniuje lankytojas irgi prašomas neliesti knygų, bet jis eina šalia autentiškų knygų lentynų ir jo žvilgsnio į originalias knygų nugarėles stiklas neskiria. Ir aplanko mintis, kad K. Varnelis buvo pirmeivis Lietuvoje, kurdamas tokio pobūdžio muziejų. Arba, tarkim, prisiminę jubiliejinę Baltijos šalių nepriklausomybės 100-mečiui skirtą trijų šalių nacionalinių bibliotekų parodą „Bus uždrausta: Baltijos šalių knyga, 1918–1940“, eksponuotą Vilniuje, Rygoje ir Taline 2018 metais, matysime, kad sumanymas knygas eksponuoti ne už stiklo, o tiesiog ant stalų, jas pritvirtinus, kad nebūtų galima vartyti (kai kas vis tiek įsigudrindavo kokią knygą „išlaisvinti“ – smalsumas suprantamas: parodos knygos įdomios ir informacine turinio prasme), bet leidžiant knygas liesti, pasirodė veiksmingas – paroda buvo gyva ir įdomi. Ši autentiškumo pajauta – didelis dalykas. Modernusis muziejus jau įpratino ragauti autentiškumo, kad ir nedideliais kiekiais, bet galimybė „ragauti“ lankytoją visada masina. Ir nuvilia, kai tokios galimybės nėra. Daugelis muziejų lankytojų norą liesti ir vartyti knygas supranta ir stengiasi jo nežlugdyti, atvirkščiai – tokį norą patenkinti. Štai Planteno-Moretų muziejuje Antverpene greta stenduose už stiklo eksponuojamų originalių senųjų knygų, didžiųjų atlasų dedamos jų faksimilės (žinoma, ne visų, bet prie pačių populiariausių): imk ir vartyk juos, ieškok savo miesto ar upės – gal taip ir istorija labiau susidomėsi.

Nefunkcionalus ir jau aiškiai pasenęs „Librariumo“ rengėjų sumanymas informaciją apie eksponatus pateikti ekranuose (planšetėse), pačiam periodiškai keičiantis tų eksponatų užrašams. Lankytojas turi įdėmiai sekti, kol užsidegs jo norimo eksponato užrašas, bet, kol spės jį perskaityti, užrašas jau gali ir pranykti. Tokių ir panašių jau spėjusių pasenti technologijų pavyzdžių „Librariume“ yra ir daugiau. Čia iš karto peršasi palyginimas su 2016 m. duris atvėrusiu Estijos nacionaliniu muziejumi Tartu, kur ši problema gražiai išspręsta: lankytojas, bilietu palietęs šalia eksponato esantį ekraną, gali neribotą laiką skaityti informaciją norima kalba.

Žinoma, „Librariumo“ kūrėjai stengiasi savo lankytojus pamaloninti kitaip: rengia svarbiausių savo lobyno objektų, kurie periodiškai keičiami, pristatymus. Tarkim, 2018 m. rugsėjo mėnesį buvo eksponuojamas papirusas – egiptiečių *Mirusiųjų knyga* bei vienas tomas iš daugiatomio spaudos šedevru vadinamo Williama Blaeu atlaso *Atlas novus* (1662–1672). Tokios išskirtinių eksponatų parodos keičiamos kas trys mėnesiai. Yra žaidimų ir žaidybinių terminalų, kur galima rasti įdomios informacijos. Vizualiai patrauklus ir pagrindinis parodos akcentas – iškart prie įėjimo centre esanti instaliacija su įvairiomis kalbomis parašytais žodžiais, tarytum atkartojanti gyvybės medį, šįkart lingvistinį. Kažkur aukštai, „medžio“ viršūnėje, galima pamatyti ir lietuviškus žodžius „Žinojimas“, „Atminimas“. Bet ilgiau užsibūti muziejuje nesinori – vargina prieblanda ir tamsa muziejaus erdvėse. Ji turėtų sukurti pagarbos dokumentiniam paveldui ir jo saugos atmosferą, bet tamsa trukdo kartu su tais lobiais pabūti ilgiau, susikaupti. Ši problema, kaip parodė Vokiečių knygos ir rašto muziejus Leipcige, išsprendžiama – muziejaus erdvės gali būti saugios ir dienos šviesoje. Taigi, bendras įspūdis apie muziejų „Librarium“ lieka gana dviprasmiškas.

Labai atsinaujinęs vienas seniausių Europos knygos muziejų – Vokiečių knygos ir rašto muziejus Leipcige, priklausantis Vokietijos nacionalinei bibliotekai. Dabar jis įsikūręs 2013 m. pastatytame naujame bibliotekos priestate. Šis muziejus kartu yra ir dokumentinio paveldo bei medijų istorijos tyrimų centras, todėl pagrindinis jo tikslas – ne tik tirti čia sukauptus turtus, bet ir atskleisti lankytojams žmonijos 5000 metų komunikacijos istoriją. Šį siekį rodo ir tinklus nuolatinės ekspozicijos pavadinimas „Ženklas – knyga – tinklas: nuo dantiraščio iki binarinio kodo“. Reikia pabrėžti, kad muziejus sukurtas veik vien iš autentiškų eksponatų, kopijų beveik nėra. Muziejaus moto – patirčių pasaulis. Daugmaž 1000 eksponatų ekspozicija apima

11 temų: Garsas–ženklas–raštas (komunikacijos istorijos pradžia); Ženklas ir ženklinimas (komunikacijos raida); Rankraštinė kultūra; Šriftai; Spaudos radimasis ir raida; Skaitymas; Cenzūra; Industrializacija; Knygos menas; Medijų raida (naujosios medijos); Medijų ateitis. Šios temos išdėstytos vienoje didelėje natūraliai apšviestoje salėje naujai suprojektuotuose stikliniuose stenduose. Temų seka beveik chronologinė, bet lankytoji nebūtina priverstinai visas jas apžiūrėti (kaip kad yra, pavyzdžiui, naujajame Lenkijos žydų istorijos muziejuje „POLIN“ Varšuvoje), jis natūraliai vedamas nuo vieno stendo prie kito. Čia rasime eksponuojamas ir Gutenbergo laikų stakles. Ekspozicija funkcionali, specialiai pritaikyta įvairaus amžiaus ir įvairių poreikių lankytojams. Kadangi čia nacionalinės bibliotekos knygos muziejus, šio muziejaus edukacinė veikla itin plati, jai skirtos specialios didelės patalpos, organizuojama daug edukacinio pobūdžio programų ir vaikams, ir suaugusiems. Čia sukurta, sakytume, visa edukacinė industrija: popieriaus gamybos ar kaligrafijos galima išmokti ne tik pačiame muziejuje, bet mobilios muziejaus edukatorių grupės tuo tikslu yra kviečiamos į mokyklas ir vaikų darželius. Įspūdis, kurį išsineša muziejaus lankytojas, yra toks: didžiuliai čia surinkti turtai eksponuojami vykusiai. Rastas aukso vidurys tarp akademinės rimties ir patrauklaus dokumentinio paveldo pristatymo. Žavi itin gerai apgalvota, kruopščiai parengta visa eksponavimo koncepcija. Nemažai panaudota moderniųjų technologijų, bet jos nedominuoja ir neužgožia kitų eksponatų, natūraliai vyrauja paskutinių muziejaus temų ekspozicijose.

Įdomus Vokietijos nacionalinės bibliotekos Frankfurte prie Maino egzilio knygos muziejus. Oficialiai jis vadinamas nuolatine ekspozicija „Egzilis: patirtis ir liudijimai“, bet pagal idėją ir funkcijas galėtų būti priskirtas prie specializuotų knygos muziejų. Įrengtas naujai, labai paprastai, bet patraukliai: pristatomas rišlus pasakojimas apie XX a. emigrantus, eksponuojant jų laiškus, dienoraščius, užrašų knygytes, kelionių lagaminus, įvairius kitus asmeninius daiktus. Kitaip sakant, pasitelkus dokumentinio paveldo eksponatus, kuriama ir jautriai pasakojama emigracijos kasdienybės istorija. Daugelį tų eksponatų lankytojai gali liesti, vartyti ar skaityti: padarytos specialiai tam skirtos dokumentų ir knygų kopijos. Technologinės naujovės autentiškų dokumentų negožia. Ekspozicijos dizainas paprastas, bet funkcionalus, vyrauja šiltos šviesaus medžio spalvos.

Latvijos nacionalinėje bibliotekoje nuo 2016 m. irgi veikia knygos muziejus, tik jis vadinamas nuolatine knygų ekspozicija „Knyga Latvijoje“. Muziejaus koncepcija gerai apgalvota ir patraukli – knyga muziejuje rodoma trimis aspektais: kaip materialus artefaktas, kaip socialinis ir kaip dvasinis fenomenas. Knyga, jos funkcionavimas visuomenėje veikia ir keičia mūsų gyvenimus bei mūsų protus – teigia muziejaus sumanytojai. Ekspozicija įkurdinta vienoje tamsioje patalpoje, kurioje rodoma apie 100 knygų (tik originalai, kopijų čia nėra – tą specialiai pabrėžia muziejaus kūrėjai). Pasakojimas pradedamas nuo rankraštinės X a. knygos fragmento, rodomi iškilniausi spausdintinės knygos kaip medijos pavyzdžiai, svarbiausi Latvijos knygos paminklai. Vykusiai atskleistas Latvijos knygos raidos ryšys su Vakarų Europos knygos kontekstu. Lankytojas, nuosekliai eidamas nuo stendo prie stendo, atvedamas iki tarpukario Latvijos knygų panoramos (dėl vietos stokos ji aiškiai per siaura, šiai temai reikėtų atskiro kambario), sovietmečio, pogrindžio ir šiandienos knygų. Šis knygos kelionės ratas turėtų paskatinti lankytoją susimąstyti, koks yra knygos vaidmuo šiandien ir koks jis galėtų būti rytoj. Bent tokio klausimo ir atsakymo į jį tikisi muziejaus kūrėjai. Neaišku, ar taip, išeidami iš salės, mano ir lankytojai. Bendras įspūdis toks: conceptualus muziejus, bet idėją visiškai įgyvendinti trukdo kai kurie techniniai nesklandumai: per menkas salės plotas (čia dar eksponuojama įdomi knygų instaliacija, vyksta ir edukaciniai užsiėmimai), ekspozicijos išdėstymas iš dešinės į kairę (norėtusi atvirkščiai, kaip įprasta, bet tai neįmanoma irgi dėl grynai techninių dalykų), aklina tamsa. Vis dėlto kolegų latvių sumanymas steigti knygos muziejų sveikintinas.

Kiti naujieji užsienio muziejai. Pasižvalgyti pravartu po tuos naujus kaimyninių šalių muziejus, kuriuose yra daug dokumentinio paveldo, ir pasižiūrėti, kaip jis eksponuojamas, kokiomis priemonėmis tai daroma.

Fryderyko Chopino muziejus Varšuvoje, 2010 m. atvėręs duris restauruotuose XVII a. Ostrogiškių rūmuose, pilnas stiklo ir muzikos – tokį įspūdį jis palieka lankytojui, tokio siekė ir jo kūrėjai. Stikliniai stendai ir gausybė interaktyvių ekranų neužgožia pilies autentikos, tinka senųjų rūmų (pilies) interjerams, jų nedarko, o atvirksčiai – padeda senuosius pilies rūsius ar vėlesnių amžių sales pritaikyti ekspozicijoms. Garsiojo lenkų kompozitoriaus gyvenimas ir kūryba, be pačios muzikos, kuri skamba visur, kiek tik lankytojai jos pageidauja pagal savo norą, atskleistas daugiausia per dokumentinį paveldą: rankraštinius dokumentus, knygas, grafikos kūrinius, paveikslus. Ekspozicijos kuriamos įvairaus amžiaus ir įvairių interesų lankytojui, todėl nevengiama tų pačių eksponatų kartoti vis kituose pasakojimuose ir tai daroma specialiai. Daugelis eksponatų – kopijos, bet jos visos kruopščiai pažymėtos. Pasakojimai irgi intriguojantys: Chopinas ir Paryžiaus salonai; Chopinas ir jo gyvenimo moterys; Chopinas ir jo kelionės po Europą, ir kt. Nors muziejus įsikūręs visuose trijuose rūmų aukštuose ir rūsyje, jis ganėtinai kompaktiškas, lankytojo nenuvargina, viską nuosekliai galima apžiūrėti vienu apsilankymu. O svarbiausia, kad jame gražiai sugyvena kompiuterių ekranai, muzika ir dokumentinis paveldas, vieni kitų neužgoždami.

Varšuvos universiteto muziejus įsikūręs vienoje didelėje XIX a. pr. universiteto salėje. Jis nedidelis, bet įrengtas naujai ir konceptualiai. Dizainas ryškus, bet neprovokuojamas. Visos ekspozicijos esmė – trumpai atspindėti visus penkis universiteto fakultetus, jų raidą. Kiekvienam fakultetui skirta po stendą. Išradingai pateikta esminė universiteto istoriją iliustruojanti informacija: citatos, kuo nors neįprasti universiteto įvykiai, patraukiantys lankytojo žvilgsnį (tarkim, memuarinis pasakojimas, kaip studentai veržėsi stebėti vieno rektoriaus ir jo meilužės pasivaikščiojimo universiteto sode). Jeigu lankytojas susidomėjo, galima pasiklausti išsamesnio pasakojimo. Visi užrašai ir pasakojimai dviem kalbomis – lenkų ir anglų. Atsiveriančiose stendų durelėse galima rasti visų pristatomų asmenybių biogramas (dureles vartyti itin mėgsta vaikai): iš vienos durelių pusės – portretas, iš kitos – trumpas asmens biografijos aprašas. Knygų eksponuojama nedaug – krūvelė tik prie Teisės fakulteto stendo (ten ir Joachimo Lelewelio veikalai). Daug kopijų, prie jų nurodyta, kur saugomas originalas. Yra originalių paveikslų, paukščių iškamšų ir pan. – medžiaga įvairi kaip ir universiteto mokslo raida. Bendras įspūdis toks: Varšuvos universiteto istorija papasakota taupiai, kompaktiškai, bet esmingai ir įdomiai.

Savo užmoju visiškai kitoks yra Lenkijos žydų istorijos muziejus „POLIN“, duris atvėręs 2015 m. – didžiulis ir įtraukiantis. Jo neįmanoma nuosekliai apžiūrėti vienu apsilankymu, čia visko labai daug. Toks ir buvo jo kūrėjų sumanymas. Dokumentinio paveldo čia eksponuojama irgi daug, bet beveik viskas – kopijos: ne tik atskiros knygos ar rankraščiai, bet muliažais atkurtos ištisos bibliotekos, mokyklų klasės ir pan. Esami originalai eksponuojami su išskirtine pagarbą. Vykusiai išnaudojamos interaktyvios priemonės, lankytojas čia jaučiasi laukiamas ir laisvas – muziejus turi savo nepakartojamą atmosferą.

Panašus įspūdis ir apie Estijos nacionalinį muziejų, atsidariusį Tartu 2016 metais: didelis, interaktyvus, naujoviškai pateikiantis viską, ko reikia, kad būtų įdomiai atspindėta kasdienybės kultūra (tarkim, kad ir tokie įprastiniai etnografiniai eksponatai kaip tautiniai rūbai). Knygų ir rankraščių jame irgi eksponuojama nemažai, knygos raidai skirta ir atskira ekspozicija. Vykusiai pristatytos naujos, mažai eksploatuotos kasdienybės temos, gerai išnaudojama keliasluoksni informacija, ji dozuojama pagal lankytojo pasirinkimą. Lankytojas čia jaučiasi laisvai, jo norai vykdomi – muziejus tiesiog patogus smalsauti. Kaip teigia muziejaus kūrėjai, „Lankytojui atsiveria tiek realus, tiek virtualus pasaulis, kuris kviečia atrasti, sužinoti ir pačiam visur dalyvauti“.

Moderniųjų muziejų problemos, arba muziejų greitkelis. Šiandien Vakarų tyrėjai vis garsiau prabyla apie vos ne kasdien kylančias moderniųjų muziejų problemas. Ypač pabrėžiami su naujųjų muziejų populiarumu susiję probleminiai dalykai. Muziejai prisitaiko prie auditorijos poreikių ir ima jai pataikauti. Štai, tarkim, Indianapolio meno muziejus (JAV) buvo pervadintas kaip „Naujieji laukai: vieta gamtai ir menui“. Šiame atnaujintame muziejuje visas dėmesys sutelktas į atrakcijas: sukurti menininkų minigolfai, alaus sodai ir pan. Kai profesionalieji meno muziejai nebenori vadintis muziejais, o tampa „naujaisiais laukais“, jų vietą bando užimti tokie „muziejai“ kaip, tarkim, po JAV keliaujantis „Ledų muziejus“. Jis jau populiariesnis už Disneilendą ir yra pramintas „vizualiniu šlamštmaisčio ekvivalentu“ [3, 26]. Kaip teigia Benas Davisas, „Tai labai labai rimta jėga, populiarumu konkuruojanti su tikrais muziejais kiekviename mieste, kuriame tik pasirodo. Metų pabaigoje „Ledų muziejus“ pateko tarp 10 dažniausiai instagramintų muziejų pasaulyje, taigi toje pačioje lygoje su Luvru, MoMA ar Los Andželo meno muziejumi. „Mona Liza“ tame pačiame lygyje su baseinu, pripildytu plastikinių ledų pabarstukų.“ [3, 26]. Vis dėlto situacijos nedramatizuodamas autorius reziuumuoja: „Ledų muziejus ir į jį panašūs nėra kultūros pabaiga. Smagūs dalykai nėra blogai. <...> Kaip muziejai produktyviai orientuojasi „labai smagaus meno“ dabartyje? Kad priimtų šį iššūkį, jiems būtinos menininkų vizijos ir kritikų parama.“ [3, 26].

Kita vertus, randasi muziejų, kurie atvirai deklaruoja nenorintys imtis švietėjiškos, ugdomosios, taigi vos ne privalomosios šiandienos moderniesiems muziejams veiklos. Vienas iš tokių – Franco Burdos, garsios vokiečių leidėjų dinastijos atstovo, įkurtas muziejus Baden Badene. Jo sumanytojas teigia: „Tai turi būti atsipalaidavimo, bendravimo vieta, suteikianti estetinį pasitenkinimą, o ne švietėjiška įstaiga.“ [12, 43]. Lankytojų nuomonė irgi panaši: „Nemoko, negydo, nesiūlo visiems dūšios dydžiams tinkamų lekalų. F. Burdos neauklėjančio meno principas veikia.“ [12, 43]. Žinoma, šis neauklėjimo principas ypač ryškus meno muziejuose ir čia kalbėta apie juos, bet iš dalies jis taikytinas ir visiems kitiems šiandienos moderniesiems muziejams, knygos muziejams – taip pat. Gal šis neauklėjimo požiūris radosi per daug sparčiai ir visuotinai pasaulyje besireiškiant kasdienybės kultūros populiarinimo – vadinamosios pojūčių antropologijos – bangai, pernelyg plūstelėjusiai į muziejų sales? Antai 2017 m. Prancūzijoje, Tulūzos Šv. Raimondo muziejuje, buvo surengta paroda, skirta senovės graikų religijai, parodant, kaip „senovės graikai išgyveno religiją kasdieniame gyvenime ir kaip religija veikė kasdienį senovės graikų gyvenimą“ [11]: joje lankytojai galėjo liesti ir čiupinėti audeklus, klausytis himnų, pasigaminti Antikos laikų kvėpalų ir juos išbandyti, kitaip tariant – „senovės istoriją paliesti ir pauostyti“ [11].

Daug pastangų ugdomosios funkcijos realizavimui skiria jau minėtas Estijos nacionalinis muziejus Tartu, bet ir jis turi problemų. Štai kaip jas apibūdina viena iš muziejaus kuratorių Agnesė Aljas: „Vylėmės, kad pamatę skirtingas nuomones tuo pačiu klausimu, pavyzdžiui, laisvės, žmonės praplės savo pasaulėžiūrą. Tačiau iš interviu su lankytojais išryškėja, kad jie pastebi jiems artimas nuomones ekspozicijoje, o kitų nepastebi. Jie džiaugiasi matydami savo požiūrį institucionalizuotą. Dėl to ir negaliu pasakyti, kad keičiame pasaulį, greičiau parodome lankytojams, jog jie svarbūs. Iš tiesų žmonės muziejuje atkreipia dėmesį į tai, ką iš anksto žino, jie remiasi savo išankstine patirtimi. Taigi pakeisti požiūrį sunku, galima tik labai neįpareigojamai pasiūlyti naują požiūrio tašką tema, kuri lankytojui jau ir taip rūpi.“ [4].

Šiandienos Lietuvos muziejų lankytojai nėra išlepinti moderniųjų muziejų. Vis dėlto tendencija „gaudyti“ ir pritraukti lankytoją pradedama jausti ir čia. Tokių muziejų kuriami pasakojimai konstruoja istoriją. Kalbėdamas apie istorijos interpretavimo ir neadekvačią pačių istorikų situaciją, pasitelkdamas greitkelio įvaizdį, vaizdžiai ją yra aprašęs Aurimas Švedas: tokia greitekelyje „greitai ir gana chaotiškai lekia daugybė skirtingų spalvų, dydžių ir modifikacijų automobilių. Istorikas tokiose lenktynėse – kelkraštyje stovintis ir automobilių manevravimą,

lenktyniavimą, nuolat kylančias didesnes ar mažesnes avarijas stebintis žmogus.“ [14, 8]. Ir iš karto pakomentavo šios situacijos rimtumą: „Šiandien iš praeities tyrinėtojų šiuolaikinė visuomenė reikalauja kitų vaidmenų: pasiaiškinti, kuo jų veikla gali būti naudinga; sudominti – šiuolaikiniam istorikui neužtenka žinoti, idealiu atveju jis turi būti įdomia asmenybe; pralinksinti ar sugraudinti (nelygu kokia proga); ekspertuoti (kai vis dėlto prireikia gebančio pasakyti, kaip buvo iš tikrųjų); moderuoti diskusiją tarp skirtingų atminčių bendruomenių etc. Atlikdami visa tai (tiesą sakant, ne visas naujas savo funkcijas iki galo ir suprasdami) mokslininkai jau nebesijaučia vieninteliai, turintys teisę samprotauti apie praeitį, nes istoriją, kaip kultūrinę prekę ir socialinės žinijos formą, šiandien, anot Raphaelio Samuelio, „kuria tūkstančiai skirtingų rankų“ (Theatres of Memory, p. 8).“ [14, 8]. Visa tai tinka ir konstruojantiems knygos muziejaus koncepcijas: jų muziejų pasirengę kurti ne tik jie patys, bet ir „tūkstančiai skirtingų rankų“, t. y. pati visuomenė.

Vienas iš didžiausių šiandienos knygos muziejaus iššūkių – pateikti lankytojui savus knygos istorijos naratyvus, nepamirštant, kad, „anot literatūros kritiko Frederico Jamesono, šiuolaikinė visuomenė pamažu netenka gebėjimo grįžti į praeitį ir pradeda gyventi nuolatinėje dabartyje, kaitoje, kuri išdildo ankstesnės visuomenės rūpestingai puoselėtas ir saugotas tradicijas“ [14, 7]. Ir čia A. Švedas priduria: „dar niekuomet istorijos tyrimų ir istorinės kultūros kūrimo erdvė nebuvo tokia demokratiška“ [14, 7]. Išvardydamas, kas šioje demokratijos maišalynėje gali būti istorinės kultūros kūrėjai, autorius pamini ir muziejų ekspozicijas formuojančius specialistus. Bet ar muziejų ekspozicijų kūrėjai sugebės suvaldyti situaciją šiame itin veržliame istorijos greittkelyje? Kalbėdamas apie istorikų bendruomenę, A. Švedas nėra optimistas: „Istorikai nesugeba kontroliuoti jų kuriamų atomizuotų, mažųjų, skirtingų (todėl neretai vienas kitą ne tik papildančių, bet ir neigiančių) pasakojimų apie praeitį, dažnai net nepajėgia aprėpti jų įvairovės, adekvačiai įvertinti tokių pasakojimų įtakos visuomenės savivokai bei istorinei kultūrai“ [14, 8]. Taip konstatuojama didžiulių šiandien atsiveriančių naujų galimybių ir atsakomybės už istorijos interpretavimą situacija. Ji itin aktuali ir naujojo (modernaus) knygos muziejaus kūrėjams: tai platus galimybių spektras ir kartu atsakomybė už istorijos pateikimą.

Šiuolaikinio muziejaus sėkmę lemia ne tik inovatyvios veiklos formos, daug priklauso ir nuo šiuolaikiškos muziejų vadybos. Atlikusi šios temos tyrimą, Rasa Bortkevičiūtė teigia: „Šiuolaikinio muziejaus veikla grindžiama naujojo viešojo valdymo idėjas atliepiančiomis priemonėmis: horizontaliuoju valdymu, lankytojų įtraukimu, tarpsektoriniu bendradarbiavimu bei muziejaus veiklos skaidrumu ir atskaitingumu. Nors dalis šių principų yra įtvirtinti Lietuvos muziejų sektoriaus veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, svarbiausias sektoriaus dokumentas – LR muziejų įstatymas – pabrėžia tradicinio valdymo priemones. Atliktas kiekybinis tyrimas atskleidė, kad Lietuvos muziejai yra pereinamosios būsenos tarp tradicinio ir šiuolaikinio valdymo modelio: juose taikomas horizontalusis valdymas, tačiau į jį neįtraukiami išorės veikėjai, bendradarbiaujama formaliai – keičiamasi informacija, o bendra veikla nevykdoma. Nors didžiosios dalies muziejų veiklos duomenys yra atviri visuomenei, pateikiami kiekybiniai rodikliai neatskleidžia veiklos kokybės, o patys muziejai nėra linkę kritiškai vertinti savo veiklos rezultatų.“ [1, 59–60]. Iš esmės tą patį patvirtina ir Igno Kaplerio tyrimas [8]. Aišku, čia kalbama apie Lietuvos valstybinius nacionalinio, respublikinio pavaldumo, savivaldybių ir kt. muziejus, bet situacijos išryškėjimas aktualus ir kuriamam Lietuvos knygos muziejui. Atskleistas šiandienos Lietuvos muziejų valdymo vaizdas veda ir prie platesnės išvados: Lietuvos muziejai yra pereinamosios būklės tarp tradicinių ir modernųjų.

Išvados. Pasižvalgius po užsienio knygos muziejus, taip pat ir po naujausius kitų rūšių muziejus, matyti, kad muziejai itin sparčiai keičiasi. Ne viskas šioje kaitoje teigiama. Jau dabar

aiškėja, kad kai kurios muziejuose taikomos naujosios technologijos sensta greičiau, nei mums to norėtųsi. Įvardyti vieno kokio itin moderniai veikiančio Europos knygos muziejaus nesiimama – tam reikėtų specialesnio tyrimo. Šiame straipsnyje pateikti įspūdžiai iš aplankytų knygos muziejų neturėtų būti suvokiami kaip apibendrinamosios išvalgos, nes tokio tikslo šis straipsnis ir nekėlė. Aplankyti seniausieji universalieji Europos knygos muziejai (Vokiečių knygos ir rašto muziejus Leipcige, Gutenbergo muziejus Maince, Belgijos karališkosios bibliotekos muziejus Briuselyje) ir kiti – skiriasi savo profiliu ir tikslais, bet visus juos vienija tai, kad jie gyvuoja jau ilgus dešimtmečius (du iš jų – daugiau kaip šimtmetį) ir daugiau ar mažiau stengiasi taikytis prie šiandienos muziejinkystės iššūkių. Kiti užsienio muziejai, ypač naujai sukurti, kuriuose eksponuojama daug rankraštinių ir spausdintinio paveldo, skatina viltį, kad ir knygos muziejai gali sėkmingai perimti jų, kaip dalyvaujamųjų muziejų, patirtį. Ši patirtis bus pravarti ir kuriant Lietuvos knygos muziejų. Aišku viena – šiandienos pasaulyje knygos muziejus (taip pat ir būsimasis Lietuvos knygos muziejus) nebegali būti toks, koks buvo savo populiarumo viršūnėje XX a. 8–9 dešimtmečiais. Kalbama tik apie modernųjų muziejų, taigi tokį, kuriame knygos komunikacinė funkcija yra pagrindinė, o ekspozicijų ir parodų pagrindas – naujieji muziejiniai naratyvai (pasakojimai), siunčiantys lankytoji žinią apie įvairias knygos kultūros vertybes, santykį su praeitimi, ugdantys jį ir padedantys jam tinkamai orientuotis dabartyje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Bortkevičiūtė, Rasa. Lietuvos muziejų valdymas: kelias šiuolaikinio muziejaus link. *Politologija*, 2017, t. 4 (88), p. 36–65.
2. Braziūnienė, Alma. Knygos muziejus: kai kurie probleminiai teoriniai ir istoriniai aspektai. *Knygotyra*, 2018, t. 71, p. 103–129.
3. Davis, Ben. Kultūros būklė: muziejai, „patirtys“ ir „Labai smagaus meno“ metai (I). *Literatūra ir menas*, 2018, saus. 5, nr. 1, p. 23–26.
4. Garškaitė, Rosita. Aukščiausiais balais vertinamas muziejus, kuriame lankytojai supranta esą svarbūs. *15min.lt* [interaktyvus], 2018, liep. 17 [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 9 d.]. Interneto prieiga: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/naujienos/muziejus-kuriame-lankytojai-supranta-esa-svarbus-1104-1002052?copied>.
5. *Gutenberg-Museum Mainz – das Museum der Zukunft*. Mainz: Gutenberg-Museum: Förderverein Gutenberg, [2015]. [36] p.: iliustr.
6. Ieva Rekštytė-Matuliauskė: menas nėra elito pramoga, jis skirtas visiems. *Moteris.lt* [interaktyvus], 2018, saus. 11 [žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.]. Interneto prieiga: <http://www.moteris.lt/veidai/ieva-rekstyte-matuliauske-menas-nera-elito-pramoga-jis-skirtas-visiems.d?id=76843949>.
7. Jauniškis, Vaidas. Muziejinės vertybės. *lrt.lt* [interaktyvus], 2015, lapkr. 21 [žiūrėta 2018 m. balandžio 13 d.]. Interneto prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/10/120289/vaidas-jauniskis-muziejines-vertybes>.
8. Kapleris, Ignas. *Skaitmeninių medijų raiška Lietuvos muziejų komunikacijoje*: daktaro disertacija [interaktyvus]. Vilniaus universitetas, 2014. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 4 d.] 258 p. Interneto prieiga: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6079211/6079211.pdf>.
9. Laužikas, Rimvydas. Apie paveldo komunikaciją, arba XXI a. muziejų. *Liaudies kultūra*, 2016, nr. 2, p. 1–6.
10. Laužikas, Rimvydas; Varnienė, Regina. Paveldas ir visuomenė: Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio strateginės plėtros gairės 2014–2020 metų programavimo periodui. *Informacijos mokslai*, 2014, t. 69, p. 118–143.
11. Losytė, Vilma. Šiek tiek apie kultūrinę pojūčių antropologiją. *Šiaurės Atėnai*, 2019, geg. 10, nr. 9, p. 6.
12. Mosteikienė, Vilma. Burdų mados ir menai. *Literatūra ir menas*, 2019, kovo 22, nr. 6, p. 42–43.

13. Šukytė, Ieva. Kodėl nepradėjus į Lietuvos istoriją žiūrėti konceptualiau? *Literatūra ir menas*, 2018, vas. 16, nr. 7, p. 24–26.
14. Švedas, Aurimas. Istoriko teritorija (XXIV): kodėl praeities tyrinėtojas XXI amžiuje dažnai pasirenka tylą? *Literatūra ir menas*, 2017, lapkr. 17, nr. 42, p. 6–8.
15. Žuolytė, Jūratė. Pasaulinio garso muziejai rinkodaros eksperimentų nebijo. *Delfi.lt* [interaktyvus], 2018, bal. 24 [žiūrėta 2018 m. liepos 15 d.]. Interneto prieiga: <https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/pasaulinio-garso-muziejai-rinkodaros-eksperimentu-nebijo.d?id=77802209>.

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Book museum between the old and the new

Summary

The article addresses the issues of the traditional and the modern museum and examines the present state of affairs with European book museums, wherein the need in a modern participatory museum clashes with the tradition of the usual, academically-oriented one. We provide examples from practical work of both traditional and restructured (modern) book museums. These examples show that some new technologies applied in museums grow obsolete faster than we would like. The article discusses newly-created European museums exhibiting large collections of manuscript and print heritage, personally visited by the author. Their experience is valuable in starting a book museum in Lithuania. In the today's world book museums (and this also pertains to the future Lithuanian book museum) can no longer remain such as they were at the acme of their popularity in the 8th–9th decade of the 20th century. The article further expands on a modern museum, whose main purpose is that of communication, and whose displays and exhibitions are based on new museum narratives that educate the visitors, send them a message about various values of book culture and the relationship with the past, and help them orienting themselves in the present.

Keywords: book museum; traditional museum; modern museum; participatory museum.

*Įteikta 2018 m. spalį
Papildyta 2019 m. liepą*